

Güney folklorunun əsas qollarından biri dualar, başqa sözlə desək, alqışlardır. Alqışlar təbiətdə, eləcə də cəmiyyətdə baş verən, insanların həyat boyunca üzləşdikləri olaylara münasibətləri zəminində, inanc və etiqadlarının ifadəsi olaraq yaranıb.

Əslində, dualar zaman və məkandan asılı olmayaraq, birinin başqasına uğur diləmək, xoş gün arzulamaq istəyi ilə deyilir. Bu üzdən də dua-alqışlar mərasim ayını höllünə çevrilə bilməyib. Bununla belə, bir sıra hallarda mərasimlər, ayınlar keçirilən vaxtlarda da dilə gətirilir. Xalqımızın intibah abidəsi olan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarında boyların sonluğunda bildirilir ki, igidlərin uğuru, yaxud kafirlər üzərində qələbə qazanılan vaxtlarda onların şərəfinə mərasimlər keçirilir. Bu mərasimlərdə iştirak edən müdrik Dədə Qorqud dualar edir - söz söyləyir, boy boylayır: "Yerli qara dağların yixılmasın! Kölgəlicə qaba ağacın qurumasın! Qamın aqan görkli suyun qurumasın! Qanadların ucları qırılmasın! Ötkən ağ-boz atın bürüməsin! Çalışanda qara polat üz qılıncın gödəlməsin! Ağbirçəkli anan yeri behişt olsun! Ağ saqqallı baban yeri uçmaq olsun! Haqq çirağın yana dursun! Qadir Tanrı səni düşməninə möhtac eyləməsin! Axır-sonu eri camaldan ayırmasın! "Amin" deyənlər behişt görsün! Oğullar qarındaşdan ayırmasın!".

Ümumiyyətlə, bəşər övladı, insan şüurlu həyat sürməyə başlayandan üzübəri daim xeyir və şəər məzmunlu hadisələrlə qarşılaşmalı olub. Bu anlayışların yaranması ilə də erkən təsəvvürlərdə xeyri alqışlamaq, şəəri isə qarğışlamaq-qovmaq anlayışı da yaranaraq formalaşmış. Arzulamaq, bəyənmək mənasında başa düşülən "alqış"ın mənəsi alqışlama - xoş söz, dua məzmunlu kəlmələrlə bağlı olub. Ağbirçək nənələrin, ağsaqqal babaların, atanaların ürəyindən keçərək dilinə süzülən xoşniyyətli, arzu qanadlı dualar ünvan sahibini xoş ovqata, pozitiv əhvali-ruhiyyəyə kökləyir, böyükklərdən xeyir-dua aldığına görə, hansısa bir işi görməyə gedən, yaxud yaxın gələcəkdə görməyi planlaşdıran insanların ürəyində işinin uğurlu alınacağına inam yaradır, fərhəlandır. Dua, yaxud alqışları xalq sevgi və xoşgörü ilə söyləmiş və şifahi xalq yaradıcılığında ən önəmli yer tutan arzularının ifadəsinə çevrilib. Xeyir-dua vermək, alqış etmək və söyləyənin könlündən keçən ən gözəl, xoş arzuları anladan bu mənəli, dərin anamlı sözlərin birləşməsindən yaranan dua və alqışlar iki sözdən başlayaraq, hətta bir neçə poetik misra həcmində də deyilir və çeşidli formalarda ifadə olunur. Məsələn: "Səni görüm sinə dağı görməyəsən; Sağ gedib salamat qayıdasan; Bir gedəsən min götürəsən, Allah köməyin ol-

sun; Su kimin ömrün uzun olsun, Pis günə həsrət qalasan, neynim, necə eləyim deməyəsən; Bəxtəvər olasan; Pir olasan, balalarını bəhrə-barın görəsən, arta gələsən" və s.

Canlı xalq dilində işlənən dua və alqışların müəyyən hissəsini İslam dini ifadələri təşkil edir: "Allah-taala səni düşməne möhtac eləməsin", "Allah-taalanın köməyi ilə heç vaxt nə edim, necə edim? deməyəsən", "Ey Uca Tanrı, süfrəmizin bərəkətini bol eylə. Bizi çörəklə imtahana çəkmə", "Ey Qadir Tanrı, dərğahına əl qaldırıb, dua eləyirəm ki, bütün gedənlər sağ-salamat evlərinə dönsün, mənəm də birçə balam onların içində", "Ya on iki imam, düşmənlərimizi zəlili-xar eylə", "Allah qoluna qüvvət versin!", "Allah dadıva çatsın, əlindən yapışsın", "Mövlam köməyin olsun", "Axır abətin xeyirli olsun!", "Mövlam arxanda dursun", "Allah əlindən yapışsın", "Allah üzvə baxsın", "Allah başından töksün", "Allah səni yarıtсын", "Allah işivə sürət versin", Allah verən ümüdün kəsilməsin! Allah-taala günahlarımızı bağışlasın! və s. Bu sayaq dualardan sonra, adətən, "Amin!" deyilir.

Göründüyü kimi, insanların, böyükklərin qarşı tərəfi pozitiv əhvali-ruhiyyəyə kökləyən fikirlərinin ifadəsi gözəl, insanların bir-birinə dəyər verməsinin, xeyirxahlığının göstəricisi, təsdiqi kimi səslənir: "Qadir Tanrı səni namərdə möhtac eləməsin", "Ağbirçəkli anan yeri behişt olsun", "Süfrəndən çörək əksik olmasın", "Allah işinə nicat versin, bala!", "Dünyada neylim-necə eləyim deməyəsən!", "Arzuva çatasan, başa çıxanlardan olasan", "Allah bacandan töksün", "Həmişə işin rast gətirsin..." və s. və i.a.

Azərbaycanın görkəmli folklorşünas alimi Bəhlül Abdullanın fikrincə, "Məzmun və deyiliş baxımından dualar alqışlara çox yaxındır. Ayrı-ayrı müstəqil məfhum olan "alqış"la "dua" bəzən paralel şəkildə deyilir. "Kitabi-Dədə Qorqud"da övladı olmayan Dirsə xana məsləhət görürlər ki, acları doyursa, onları geyindir-sə, borcluları borcdan qurtarsa, Tannının inayəti ilə övladı ola bilər. Dirsə xan belə də edir. Eyni zamanda, o, böyük bir mərasim düzənləyir. Oğuz bəylərini evlərinə qonaq çağırır. Boyda deyilir ki, mərasimdə nə üçün iştirak etdiklərini bilən bəylər "əl götürdülər, hacət dilədilər. Bir ağzı dualının alqışıyla Allah-Taala bir əyal verdi: Xatını hamilə oldu, bir neçə müddətdən sonra, bir oğlan doğuldu... Yaxud alqış-qarğışın dua funksiyası yerinə yetirməsi dastandakı "Ol zamanda bəglərin alqışı alqış, qarğıışı qarğıış idi. Duaları müstəcab olurdu" qənaəti ilə dəqiq şəkildə ifadə olunub...".

(davamı növbəti saylarımızda)

Esmira FUAD,
filologiya elmləri doktoru.